

МБДОУ – Детский сад №25 «Туллукчаан»

Бырайыак: Норуот өркөн өйө - өс хоһоонноро

Воспитатель: Леонтьева Екатерина Николаевна

Бырайыак : «Норуот өркөн өйө - өс хоһоонноро»

Бырайыак суолтата:

Төрөөбүт тылы билээһин, баһылааһын киһи олоҕор улахан суолтаны ылар. Норуот педагогикатынан утумнаан дьарыктанар учуонай Г.С. Попова - Санаайа ийэ тыл диэн оҕо төрүт өйүн, туох баар дьоһурун, удьуор тыһынын арыһар күлүүс буолар диэн этэр. Күлүүһэ суох буоллаххына, хатыылаах ааны аспаккын - ийэ тылын билбэт оҕо майгыта, өйө, дууһата эмиэ хатыылаах аан курдук диир. Урут оҕо төрөөбүт тылын дьиэтигэр дьон-сэргэ кэпсэтэрин истэн билэр этэ. Киэьээ буолла да остуол тула мустан олорон күннээби сонуннарын кэпсэтэр, үллэстэр эбит буоллахтарына, билигин сайдыылаах олоххо ол кыаллыбат. Технология арааһа сайдан турарыгар санарар саңабыт татым, төрөөбүт тылбыт саппааһа дьадаңы, үксүн гаждет нөңүө кэпсэтэбит, обону кытта бииргэ олорон ирэ-хоро кэпсэтэргэ бириэмэ тийибэт эбэтэр баҕа да суох, Олох ирдэбилинэн үксүн нууччалыы санара сатыыбыт. Оҕолорбут кыра эрдэхтэриттэн телевизор, ютуб нөңүө мультфильм, киинэ, араас оонньуулары көрөр буолан нууччалыы ордук санараллар, сорох сахалыы тыллары өйдөөбөттөр. Эдэр дьон саха тылын олох сэнээрбэт, интэриэһиргээбэт буолан эрэллэр. Төрөөбүт тыл хас биирдии норуот дьылҕатын, олоҕун сайдыытын көрдөрөр буолан, ханнык баҕарар омук төрөөбүт ийэ тылын хайдах баһылаан сайыннарыттан киһи инники кэскилэ улахан тутулуктааһын бары билэбит. «Төрөөбүт дойдугун, төрөөбүт тылгын хараһын харатын курдук харыстаа» - диэн норуот өркөн өйө, өс хоһооно этэр. Ол иһин «киһи кэпсэтэн, ынах мангыраһан, сылгы кистэһэн» билсэр диэн туран «өс хоһооннорун-өбүгэ номоһун» режим араас тугэннэригэр барытыгар туттуллуохтаах дии саныыбыт.

Өс хоһоон саха норуотун бараммат баайа, дириг силистээх-мутуктаах омук буоларбыт туоһута. Өс хоһоон өйдөбүлүн оҕо оскуолаба кириэн иннинээби сааһыттаан сағалаан үөрэтэр кэрэхсэбиллээх, кэскиллээх. Сахалыы араас үчүгэй тыллаах-өстөөх өс хоһооннорун куруук истэ сылдьар киһи, этигэр-хааныгар саха дорҕооно, өйүгэр-мэйиитигэр сахалыы тыл, сахалыы этии хатанан хаалар. Оҕо тыла - киһи санарар тылын баайа, өйдүүр өйүн акылаата буолуоҕа. Ол оҕобут сахалыы куттаах-сүрдээх, дьонугар сылаас-сымнаһас сыһыаннаах, амарах сүрэхтээх киһи буоларыгар хайаан да туһалаах диэн санааттан өс хоһоону оҕолорго билиһиннэргэ бырайыак бэлэмнээтибит. Бырайыак сурун кыттааччылар иитээччилэр, улахан бөлөх оҕолоро уонна төрөшпүттэр.

Улэбит сана сүүрэнэ: Өс хоһооннорун күннээби олоххо туттарга төрөппүтү кытта бииргэ ситимнээх үлэни тэрийии, оскуолаҕа киириэн иннинээби саастаах оҕоҕо өс хоһоон суолтатын арыян кэпсэтэр тылларыгар тутта үөрэнэллэрин ситиһии, тылларын саппааһын байытыы. Иитээчилэргэ, төрөппүттэргэ анаан өс хоһооннор суолталарын арыяр кылгас кэпсээннэри айан, методическай көмө-босуобуйа оңоруу.

Сыала-соруга:

Норуот өркөн өйүн, сытыы-бэргэн тылын түмпүт өйдөбүллэрин оҕолорго биллэрии, күннээби олохторугар, кэпсэтэр тылларыгар тутта үөрэнэллэрин ситиһии, өс хоһооннорунан оҕону үтүө быһыыга иитии-үөрэтии, сизрдээх буолууга олуку ууруу.

Бырайыакпыт 3 түһүмэхтэн турар.

1 түһүмэх-бэлэмнээнии үлэлэр.

Оҕолору кытта билиһиннэрэргэ сөптөөх өс хоһооннорун тиэмэлэргэ наардааһын, литература аабыы, өс хоһооннору билиһиннэрэргэ көмө тэриллэри бэлэмнээһин.

Сыала-соруга:

1. Төрөппүтү кытта бырайыак суолтатын билиһиннэрии.
2. Оҕолору, төрөппүтү кытта үлэни былааннааһын.
3. Төрөппүткэ ыйытынньык ыытыы.

2 түһүмэх-сүрүн үлэ.

Сыала-соруга:

1. Өбүгэбит үгэһин, сытыы-бэргэн өйүн түмпүт айымньыларын, өс хоһооннорун кытта оҕолору билиһиннэрии, өйдөбүллэрин оҕолорго тириэрдии.
 2. Тыл саппааһын байытыы, күннээби олохторугар, кэпсэтэр тылларыгар өс хоһоону тутта үөрэнэллэрин ситиһии.
 3. Өс хоһооннорунан оҕону сизрдээх буолууга, үтүө быһыыга иитии-үөрэтии.
- 3 түһүмэх бырайыак түмүгүн ырытыы.

Биһиги бырайыакпытын төрөппүт уонна оҕо төһө саха өс хоһоонун сэргииллэрин билээри, үлэбитин ыйытыктан саҕалаатыбыт. Ыйытык түмүгүнэн саха өһүн хоһоонун үгүстэр куннээҕи олохторугар тутталлар эбит эрэри, сорох түбэлтэҕэ өс хоһоон буоларын билбэттэр эбит. Онон уус-уран литератураны үөрэтэн, оҕо өйүгэр тийимтиэ, өйдөнөр өс хоһооннорун темаларынан наардааммыт, тэрээһиннээх үөрэтэр үлэҕэ уонна күннээҕи үлэ режимнарыгар тутуннубут.

Биһиги уһуяааммытыгар баар кыра музейга сылдьан саха омук оонһуурун, иһитин-хомуоһун, малын-салын, туттар тэрилин кытта билистибит. Ол курдук биһиги оҕолору билиһиннэрэрбитигэр саамай өйдөнүмтүө, оҕо өйүгэр дөбүгүстүк түһэр өс хоһоонноруттан саҕалаатыбыт. Ол эбэтэр, оҕону мөбүүөх-сэмэлиэх эбэтэр хайҕыах оннугар, биһиги өс хоһоонун этэн баран суолтатын быһааран биэрэбит. Өс хоһооннору оскуола иннинээҕи саастаах оҕоҕо билиһиннэри, тиэрдии үгүс сыраны, ураты сыһыаны эрэйэр. Оонһуу оҕо саамай таптыыр, үлүһүйэр дьарыга, ол иһин дьарыктары оонһуу быһыытынан тэрийдэххэ, оҕо ордук ылынар дии саныыбыт. Ол иһин биһиги бырайыакпытыгар ытыллар оонһууларга, дьарыктарга оҕо интэриэһин, болҕомтотун тардар, сүргэтин көтөҕөр араас тыл оонһууларын, эрчиллилэрин, ньымаларын киэнник туһанныбыт. Оҕо оонһуурун таба туһанан оҕолорго тыл оонһууларын ыттыбыт. Холобур: “Өс хоһоонун ситэр”, “Бу остуоруйа геройугар ханнык өс хоһоон сөп түбэхэрий”. Бу тыл оонһууларын тыллаах хамсаныылаах оонһуулар курдук эмиэ оонһоотубут. Ол курдук билбиттэрин-истибиттэрин чингэтэн, оонһууну күн ханнык баҕарар кэмигэр оҕо баҕатынан, интэриэһин учуоттаан ыттыбыт. Оҕону сатаан сайыннарар, иитэр биир албас, күүстээх ньыма- оҕо дьарыгын солбуһуннаран, аралдьытан, уларытан биэрэн иһии буолар. Биһиги өбүгэлэрбит оҕо салҕыа диэн сүрэхтин астарыа, санаата тэйиэ диэн улаханник сэргэнэллэрэ, ол иһин дьарыгы солбуһуннаран иитэр ньыманнан, оонһуу көмөтүнэн үөрэтэр үгэстээхтэрэ биллэр.

Оҕолорго араас остуоруйалары кэпсээн, ол нөнгүө үчүгэйи - куһаҕаны араарарга, үтүө сиэргэ-майгыга иитэбит. Остуоруйа истэн баран, туох туһунан кэпсэнэрин ырытыһан баран, бу остуоруйаҕа сөп түбэхэр өс хоһоонунан түмүктүүбүт. Тылынан көннөрү сэхэргииргэ остуоруйа түмүгүн, өс хоһооно аҕыйах сытыы, бэргэн, ох тылынан этэн бүтэрэр. Холобура, Албын тыла сытатааҕар минньигэс, диэн өс хоһооно албын, түөкэй быһыылаах киһини этэр, эбэтэр, үтүө ат биир кымньыылаах, үчүгэй киһи биир тыллаах, диэн, эрэннэрбитин булгуччу толорор үтүө, үчүгэй майгылаах, итиллиилээх киһини этэр.

Мань сэргэ остуоруйаҕа тугу истибитин, хайдах өйдөөбүтүн уруһуйдатыы олус туһалаах, ол курдук араас тиэмэлээх уруһуй дьарыгын ыттыбыт. Оҕолор уруһуйдарын кэпсээтилэр, ол уруһуйдарыгар сөп түбэхэр өс хоһоонунан түмүктээтилэр.

Саха остуолун оонньуутун биир көрүнүнэн «Сонор» оонньуу буолар. Бу оонньууну оҕолор орто бөлөхтөн ыла оонньуулар, быраабылатын билэллэр. Ол курдук, «Биэс ынахтаах Бэйбэрикээн эмээхсин» остуоруйаҕа олобуран биһиги «Сонор» оонньуу онордубут. Бу оонньуу ис хоһооно уонна үөрэтии ньымалара оҕо өйүн кыра сааһыттан сайыннарыыга, билиини –көрүүнү биэрэргэ, дьоһуру, сатабылы сайыннарыыга көмөлөһөр. Мань тэнгэ сахалыы сиэргэ иитиигэ ордук суолталаах – оҕолор хас ньыкааларын хаамытын аайы өс хоһоону сангаран хаамтараллар.

Биһиги «Сонор» оонньуубут бэлэмнэнии үлэтин ытарбытыгар үлэһит дьон туһунан, улахан киһи идэтин туһунан билиһиннэрбиппит. Үлэбэ сөптөөх өс хоһооннору холобурдаан көрдөрбүспүт, тыа сиригэр, нэһилиэкпитигэр баар “Ыанньыксыт” идэтин туһунан бэсидэ ыппыппыт. Ол кэннэ «Сонор» оонньууга туттулар өс хоһооннорун оҕолорго суолталарын быһааран биэрбиппит, наардаабыппыт. Оҕолор бу остуол оонньуутун олус сөбүлээн оонньоотулар, сонун ньыкаалары олус сэргээтилэр.

Оҕону иити-үөрэтии биир күүстээх өрүтүнэн үлэбэ иити буолар. Үүнэйи муннугар араас дьыэ үүнэйилэрин үүннэри, оҕо элбэх билиини-көрүүнү биэрэр, үлэбэ сыһыарар. Оҕо бэйэтэ олордубут үүнэйитигэр сүрдээҕин кыһаллар, көрөр-харайар, олус эппиэтинэстээхтик сыһыаннаһар. Бу дьарыктарбытыгар норуот үлэбэ сыһыанын, үлэ киһитин убаастырын, сүрэбэ суоһу сэмэлиирин туһунан өс хоһоону кытта оҕолор билсипиттэрэ.

Бырайыак былаанын быһытынан биир ыйга 4 дьарык буолла. Ый бүтэһигэр аһаҕас дьарык, эбэтэр аралдытыы ытылынна. Ол курдук “Куобах дьыэтэ”, “Махтала суох” остуоруйалары туруоран, оҕолор өс хоһооннорунан сангаран оонньоон көрдөрдүлэр.

Остуоруйаларбытыгар бэлэмнэнен режим араас түгэһигэр урамны араас көрүнүнэн: күлүк, остуол, тарбах урамнытын төрөспүттэр көмөлөрүнэн онорон оҕолору оонньоттубут. Итини таһынан төбөбө кэтэр мааскалар, тэрил эгэлгэтэ оҕо бэриллэн бэйэлэрэ өс хоһоону туһанан көнүл оонньоотулар. Оонньуу сылдьан оҕолор бэйэ-бэйэлэрин үөрэтэллэр, ситэрсэн биэрэллэр диэн бэлиэтии көрдүбүт. Инньэ гынан бэйэлэрэ да өйдөөбөттөрүнэн өс хоһоонун билбит буолаллар. Үгэскэ кубулуйбутунан хас дьарык, оонньуу

кэнниттэн сөптөөх өс хоёонунан түмүктээтибит. Маны сатабыллаахтык тэрийдэххэ оёо бафатын, иэйиитин кэмигэр уһугуннарыахха сөп. Кэлин оёо бэйэтэ көнүл ылан айар, санарар, тэрийэр, оруоллаах оонньуур, хас да персонаһы өйүттэн кэпсиир, хоһуйар буолуон сөп эбит диэн тумуккэ кэллибит.

Төрөппүттэр остуоруйаба оёолор кытталларыгар маскарад тиктилэр, туттар тэрил онгорорго көмө-тирэх буоллулар. Кинилэр үлэлэринэн илиигэ, тарбахха кэтиллэр куукулалар быыстапкаларын онордубут.

Онтон бырайыак бүтэнигэр оёолорго өс хоёон суолтатын тириэрдэр сыаллаах, хас биирдии дьэ кэргэн биир өс хоёонго кэпсээн суруйда уонна ол кэпсээннэригэр оёолорун кытта уруһуйдаатылар. Ол түмүгүнэноёолор уонна төрөппүттэр «Норуот өркөн өйө- өс хоёоно» кинигэлэрэ тахсыбыта.

Түмүк

Ол курдук, режим түгэнигэр – хамсаныылаах да, остуол да оонньуулар буоллун, өс хоёонунан түмүктүүр оёо тыла сайдарыгар олус туһалаах эбит.

Тэрээһиннээх үөрэтэр үлэбэ уонна күннээби үлэ режимнарыгар өс хоёоннорун киллэрэн, сыһыаран биэри оёо омук быһыытынан билинэригэр, киһилии киһи буола улаатарыгар көмөлөөх. Кыра оёону өбүгэ үгэһинэн, саха омугун ытык өйдөбүлүгэр олобуран, ийэ тыл алыптаах кэрэтин кутугар-сүрүгэр инэрэн ииттэхпитинэ-сайыннардахпытына, кини киһи быһыытынан үүнэн тахсарыгар бастакы олугу ууларбыт саарбаба суох. Маннык үлэбэ төрөппүтү уонна иитээччини кытта ситимнээх үлэ бардабына, биир санааннан биир тиһиккэ киирдэбинэ, оёо киһи быһыытынан иитиллэн тахсарыгар төһүү күүс буолуо диэн эрэнэбит.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Арзамасцева И.Н. Детская литература [Текст]: учеб. пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. Заведений / И.Н. Арзамасцева. - М.: Академия, 2000.- 345 с.
2. Бахвалова Н.И. Педагогический поиск новых форм работы по развитию речи через русский народный фольклор [Текст] / Н.И. Бахвалова // Дошкольная педагогика.- 2008. -№ 8(49). - с. 20 - 23.
- 3.Бочкарева О.И. Художественная литература [Текст]: разработка занятий / сост. О.И.Бочкарева. - Волгоград :ИТД «Корифей», 2008.- 300 с.
4. Бударина Т.А. Знакомство детей с русским народным творчеством [Текст]: Методическое пособие / Т.А. Бударина, О.Н. Коперанова. - С.-Пб.: ДЕТСТВО - ПРЕСС, 2001.- 227 с.
5. Ветохина А.Я. Нравственно-патриотическое воспитание детей дошкольного возраста [Текст] / А.Я. Ветохина, З.С. Дмитриенко. – С.-Пб.: Детство-пресс, 2015.- 80 с.
6. Гербова В.В. Развитие речи детей в младшей разновозрастной группе (2 – 4 года) [Текст] / В.В. Гербова // Ребенок в детском саду.- 2001. -№ 1. – с. 17
7. Даль В.И. Пословицы русского народа [Текст] / В.И. Даль. - М.: Изд-во ЭКСМО - Пресс, Изд-во ННН, 2002. – 489 с.
8. Дементьева И.С. Психолого-педагогическое сопровождение социально-личностного развития дошкольников [Текст] / И.С. Дементьева. - М., 2008. – 265 с.
9. Дурасова Н.В. Народные праздники в детском саду [Текст] / Н.В. Дурасова // Дошкольное воспитание.- 2012. - №2. - с.95-97.
10. Емельянов Н.В. Сборник якутских пословиц и поговорок [Текст] / Н.В. Емельянов. – Якутск, 1965. – 246 с.
11. Иванова А.Н. Сценарийдар, оонньуулар, таабырыыннар, ос хобоонноро [Текст] / А.Н.Иванова-Кыыдаана. - Дьокуускай:Бичик, 2017. - 48с.
12. Игнатьева Р.И. Ос хобооннорун кыра саастаах оболорго билибиннэри [Текст] / Р.И.Игнатьева // Чомчуук саас.- 2010. - №4. - с.32-35.

13. Кондрыкинская Л.А. Заятия по патриотическому воспитанию в детском саду [Текст] / Л.А. Кондрыкинская. – М.: ТЦ Сфера, 2010.- 189 с.
14. Косарева В.Н. Народная культура и традиции [Текст] / В.Н. Косарева. – Волгоград: Издательство «Учитель», 2014.- 206 с.
- 15.. Кулаковский А.Е. Якутские пословицы и поговорки [Текст] / А.Е. Кулаковский. - Якутское государственное издательство. Якутск, 1945.- 156 с.
16. Майданкина Н.Ю. Войди в мир игры [Текст]: Формирование у детей дошкольного возраста социальных навыков / Н.Ю. Майданкина. – Ульяновск: УИПК ПРО, 2013.- 178 с
17. Полякова Т.В. Фольклор в развитии речи детей [Текст] / Т.В. Полякова // Воспитатель ДООУ. – 2010. - №3.- с.15
18. Попов Г.В. Якутские пословицы [Текст] / Г.В.Попов.- Якутск: Бичик, 2005.- 128 с.
19. Попов И.К. Якутские загадки, пословицы, скороговорки [Текст]/ И.К.Попов. - Якутск: Бичик, 2006. – 112 с.
20. Салахутдинов Р.Г. Традиционная народная культура [Текст] / Р.Г.Салахутдинов. – Казань, 2005.- 212 с.
21. Саввина М.Н. Ознакомление с окружающим миром развитие речи детей [Текст]: Пособие для уч-ся дошк. педучилищ и воспит. дет. сада / М.Н. Саввина. - Якутск: Книжное издательство, 1992.- 80 с.
22. Сивцев Д.К. Якутский фольклор [Текст]: Сборник / Д.К. Сивцев. - Изд.2-е. - Новосибирск: «Наука». Сибирская издательская фирма РАН, 1996.- 336 с.
23. Терехова О.Е. Тыл бараммат баай [Текст] / О.Е.Терехова // Чомчуук саас. - 2010. - №3. - с.59.
- 24.. Федоров Г.Е. Якутские пословицы и поговорки [Текст] / Г.Е. Федоров. - Якутск: ЯНЦ СО РАН, 1993.- 40 с.
25. Федорова Г.П. На золотом крыльце сидели [Текст]: Игры, занятия, частушки, песни, потешки для детей дошк. Возраста / Г.П. Федорова. - СПб.: Детство-пресс, 2000.- 78 с.
26. Чебан А.Я. Знакомим дошкольников с народной культурой [Текст] / А.Я. Чебан, Л.Л. Бурлакова. – М.: ТЦ Сфера, 2012.- 102 с.

27. Шатунова О.Г. Потенциал в досуговой деятельности в образовательном процессе в режимных моментах [Текст] / О.Г. Шатунова, Н.Ю. Майданкина // Детский сад. Теория и практика. – 2013. - №2.- с.20-24
28. Малые жанры фольклора <https://ru.wikipedia.org/wiki> (дата обращения: 20.03.2017)
29. Проектная деятельность педагога в ДОУ <http://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe> (дата обращения: 25.12.2016)